

Grigol Jokhadze

Georgia, Tbilisi

Ilia State University

**Isolate but Preserve!
(on Mandelstam's Isolation)**

Summary

The article is marked by an attempt to cluster together and produce some sources for the allusions represented in Mandelstam's The Stalin Epigram. As the research has shown, possible sources might have been the memoirs of contemporaries, iconography of the Russian Ethnography, M. Javakhishvili's novel "Jaqo's Dispossessed", etc.

In the Long run, the Epigram, specifically, and the Mandelstam's fate, generically, show how the ways, instruments and goals of politics, on the one part, and of culture, on the other, are wide asunder: while culture tries to have an effect upon state by the instrumentality of catharsis, it resorts to violence.

Key words: Mandelstam, Stalin, the Epigram, allusions, historical reality.

გრიგოლ ჯოხაძე

საქართველო, თბილისი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

**„გამიჯნეთ, მაგრამ შეინარჩუნეთ!“
(ოსიპ მანდელშტამის იზოლაციის თაობაზე)**

1933 წლის ნოემბერში მანდელშტამი წერს საბედისწერო უსათაუროს, რომელსაც ჯერ – „ეპიგრამა“, მერე კი „ანტისტალინური ეპიგრამა“ შეარქვეს. ამაზე საბედისწერო ის იყო, რომ პოეტი ლექსს თვითონ უკითხავდა ნაცნობ-მეგობრებს და თან აფრთხილებდა, არსად წამოგცდეთო. ამბობენ, რომ მანდელშტამმა ტექსტი მას მერე შეთხზა, რაც თავისი თვალით იხილა, რა საშინელი შიმშილობა ჩამოვარდნილიყო ყირიმში (სარნოვი).

პასტერნაკი ეპიგრამის დაწერას თვითმკვლევლობას ადარებდა: თქვენ არაფერი წაგიკითხავთ, მე არაფერი მომისმენია და, გთხოვთ, სხვას ნურავის წაუკითხავთო, – უთქვამს შეფასების მომლოდინე მანდელშტამისთვის (შენიშვნები ... 1981: 316).

ნადეჟდა მანდელშტამი მოისურვებდა, ეპიგრამის მისეული შეფასება დამკვიდრებულიყო: ეს ლექსი იყო აქტი, გმირული საქციელი, რომელიც ლოგიკურად გამომდინარეობდა მანდელშტამის ცხოვრებიდან და საქმიანობიდანო (ნადეჟდა მანდელშტამი 2014: 240).

* * *

ასე იყო თუ ისე, ვიღაცამ, ეს ლექსი რომ მოესმინა, მანდელშტამი დაასმინა. 1934 წლის მაისში პოეტი დააპატიმრეს. მას არ უარუყვია „ეპიგრამის“ შეთხზვის ფაქტი (გამომძიებელს ის „პასკვილად მოუნათლავს) და მათი ვინაობაც დაუსახელებია, ვისაც ეს ლექსი წაეკითხა. ახლობლებმა (ნ. მანდელშტამი, ა. ახმატოვა, ბ. პასტერნაკი) მისი გამოხსნა სცადეს. ამაოდ. 26 მაისს, 58-ე სტატიის მე-10 პუნქტით, ანტისაბჭოთა აგიტაცია დასწამეს და სამი წლით გაასახლეს ურალში (ჩერდინი, პერმის მხარე). გამომძიებელ შივაროვს ნადეჟდა მანდელშტამისთვის ლაკონიური დევიზის შინაარსი გადაუცია, რომელიც, თითქოსდა, „ზემოთ“ იღებდა სათავეს: „გამიჯნეთ (изолировать), მაგრამ – შეინარჩუნეთ“ (ნერლერი 2010: 57). ცოლს ქმრის თანამგზავრობის უფლება მისცეს. მანდელშტამები ჩერდინში 3 ივნისს ჩავიდნენ. პოეტი იმ საავადმყოფოს ფანჯრიდან გადმოხტა, რომელშიც წყვილი შეასახლეს. 5 ივნისს ნადეჟდა მანდელშტამმა პოეტის ფსიქიკური მდგომარეობისა და ინციდენტის თაობაზე წერილებით ამცნო მრავალ საბჭოთა ინსტანციას თუ ნაცნობს, რომელთა შორის ნ. ბუხარინიც იყო. ამ უკანასკნელმა სტალინს აცნობა. ისტორიას შემორჩა ბელადის მინაწერი: „ვინ მისცათ მანდელშტამის დაპატიმრების უფლება? აღმაშფოთებელია...“ (მაქსიმენკოვი 2003: 239-240). სტალინმა პასტერნაკს დაურეკა და მისი აზრიც შეიტყო მანდელშტამზე. ჩერდინი ვორონეჟით შეიცვალა, სადაც წყვილმა 3 წელი გაატარა. 1938 წლის მაისში მანდელშტამი ისევ დააპატიმრეს, ისევ ანტისაბჭოთა აგიტაცია დასწამეს და ამჯერად 5

წლით შორეულ აღმოსავლეთში, შრომაგასწორებით ბანაკში უკრეს თავი. 27 დეკემბერს ტიფით გარდაიცვალა. ეს პოეტის სააქაოსაგან იზოლაციის თარიღია (ნერლერი 2010: 149).

* * *

ეპიგრამა მრავალ „კრამოლურ“ ელემენტს შეიცავდა: სტალინი იხსენიებოდა „კრემლის ბინადარ მთიელად“, მას ჰქონდა „მატლებივით გათქვირებული თითები“, ახასიათებდა „ტარაკანისებრ ულვაშებში ჩაცინება“, „სიკვდილით დასჯა“ „საამურად“ ეჩვენებოდა, და ა.შ. ყველაზე სკანდალური კი ბოლო პწკარი გახლდათ: ის „ფართომკერდიან ოსად“ ცხადდებოდა! (მანდელშტამი 1994: 74).

„როგორ შეეძლო ამ ლექსის დაწერა – ის ხომ ებრაელი!“, – ნადეჟდა მანდელშტამის მოგონებისამებრ, ასე ამბობდა ბორის პასტერნაკი (ნ. მანდელშტამი).

ლეონიდ ზორინის რომან „იუპიტერის“ გმირი – მსახიობი ისე შთაეგონებინა სტალინის როლის შესრულებას, მისი სახელით დღიურიც კი შეეთხზა და ეპიგრამაც განეხილა: ჩემს ოსურ წარმოშობაზე პირველად როდი მესმის. უფრო მოწადინებულები იმასაც ამბობდნენ, ბუშიაო. სიყმაწვილეში ეს მაცოფებდა, ეშმაკმა იცის, რის ჩადენა შეეძლო. დროთა განმავლობაში კანი გამიქვავდა. ეს ჭორები აღარ მოქმედებს. მაგრამ მათი ლექსებში გამეორება, გართიმვა პოეტს არ ეკადრებაო (ზორინი 2002: 17).

ფილოლოგებმა ლადა პანოვამ და ალექსანდრ ჟოლკოვსკიმაც მიაპყრეს ყურადღება უკანასკნელი სტრიქონის იდეოლოგიურ „მცდარობას“ თუ „პოლიტიკურ არაკორექტულობას“:

„...ეს რასისტულ გამოხდომას ჰგავს. არსი, დაახლოებით, ასეთია: ჩვენი კრემლი და ჩვენი რუსული ენა (მეტაფორულად ერთიმეორის დარად ცხადდება 1922 წელს გამოქვეყნებულ ესსეში „სიტყვის ბუნებისათვის“) დაუპყრიათ და შეურყვნიათ ბარბაროსებს, თათრებს, რომელიღაც „ჩუჩმეკებს“...“ (პანოვა, ჟოლკოვსკი).

ბევრს საერთოდაც ვერ გაეგო, სიტყვა „ოსის“ ხმარება რატომ იყო ასეთი საშინელება?

ახსენებდნენ მემუარისტ ემა გერშტეინსაც, რომელიც ამტკიცებდა, მანდელშტამი ამ სტრიქონზე უარის თქმას აპირებდაო (ვინიცკი).

სოფია ბერნშტეინ-ბოგატრიოვა თავის წიგნში „ვერცხლის ხანა“ ჩვენს სახლში“ იხსენებს, რომ ნადეჟდა მანდელშტამი ეპიგრაშის არა მხოლოდ ცნობილ, არამედ სკაბრეზულ ვერსიასაც აცნობდა მეგობრებს, და მამამისიც, მწერალი და ლიტერატორი, იგნატი ბერნშტეინი, ხანდახან იმეორებდა:

„Что ни казнь у него – то малина
И широкая жопа грузина“.

და თან დასძენდა: „ქართველები სწორედაც რომ ვიწრო-თემოიანები არიან...“ (ბოგატრიოვა 2019: 195). როგორც ვხედავთ, ამ ვერსიაში „ოსის ფართო მკერდის“ ნაცვლად „ქართველის ფართო უკანალი“ იხსენიება!

* * *

გამოთქმით – „კრემლის ბინადარი მთიელი“ («кремлевский горец»), მკვლევრების აზრით, არა მარტო ტირანის კავკასიურ წარმოშობას ესმებოდა ხაზი, არამედ კალამბურულად თამამდებოდა ტოპონიმი – გორი (Гори-горец), და ანაგრამაც ითხზებოდა – „горечь“, „гора“, „кремень“ (ვინიცკი).

„განათქვირებ თითებს“ ნადეჟდა მანდელშტამი ნამდვილ ამბავს უკავშირებდა.

საქმე ის გახლდათ, რომ დემიან ბედნი – რუსი პოეტი და თითქოს გულმხურვალე სტალინელი – გაუფრთხილებლად მოქცეულა და დღიურისთვის „გაუნდია“, არ მიყვარს სტალინისთვის წიგნების თხოვება, თეთრ ფურცლებს მისი გათქვირებული თითების ნაკვალევი ატყვიავ. დემიანის მდივანს „თავის გამოჩენა“ გადაუწყვეტია: ეს ადგილი საგანგებოდ გადაუწერია, რათა სტალინისთვის გადაეცა. როგორც ცნობილია, ეს ავადსახსენებელი დღიური მართლაც მოხვედრილა სტალინის ხელში და, ალბათ ამას მოჰყვა ბედნის შერისხვაც.

„წვრილკისერა“ მოხელეებს, რომლებმაც, საბოლოოდ, ეპიგრაშს „შეაფარეს თავი“, თურმე მანდელშტამი ადრეც ახსენებდა. წვრილი კისერი პირველად მოლოტოვისთვის (1890-1986) – იმხანად საბჭოთა კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის-

თვის – შეუმჩნევია, საყელოდან რომ ამოწვერილიყო და პატარა თავით „მთავრდებოდა“. „კატისას მიუგავს“, – უთქვამს ცოლისთვის მანდელშტამს, როცა მოლოტოვის პორტრეტს უჩვენებდა. ამ სიტყვის „გაცოცხლების“ პატივი ბიოლოგ ბორის კუზინს ეკუთვნისო, – დასძენს ნადეჟდა მანდელშტამი, – მას ახალისებდა მიჯრით მიწყობილი სამი „ე“ ზედსართავი სახელის, „წვრილკისერას“ (რუს. Тонкошеее животное) საშუალო სქესით გამოყენებისას (ნადეჟდა მანდელშტამი).

არაერთ მანდელშტამმცოდნეს უცდია ლექსის „ოსური“ თემის ახსნა:

იური ბორევი წერს: „მანდელშტამის ლექსის სტრიქონი – „ოსის ფართო მკერდი“ იმაზე მიუთითებს, რომ 30-იან წლებში სტალინის ეროვნებაზე არაოფიციალური და არაერთგვაროვანი ცნობები მოიპოვებოდა. ერთნი ამბობდნენ, ჯულაშვილი ოსური გვარიაო; მეორენი ეგნატაშვილს ახსენებდნენ; მესამეთა აზრით, ნახევრად ოსი იყო სტალინის დედა (ბორევი 1990: 17).

ბორის უნბეგაუნი მიუთითებდა, რომ გვარი „ჯულაშვილი“ წარმოდგება ოსური სიტყვიდან – „ჯუხა“, რაც „ნაგვად“, „ნარჩენად“ ითარგმნება (უნბეგაუნი 1989: 335).

დავუმატებ, რომ სიტყვა „ჯული“ (და არა – „ჯულა!“) განუმარტავია სულხან-საბას ლექსიკონში: ლექსიკოგრაფი მხოლოდ ისუ ზირაქის ბიბლიური წიგნის ძველი ქართული თარგმანის პასაჟს უთითებს; ასევე, გრიგოლ რობაქიძის რომან „ჩაკლული სულის“ პერსონაჟი ამბობს, „ჯულა“ ძველი ქართული სიტყვა უნდა იყოს, რკინის წიდას ნიშნავს, რასაც სხვა ხალხები შლაკებს უწოდებენო (რობაქიძე 2017: 69).

ალექსანდრ მეცი ამ ლექსის შენიშვნებში მიუთითებს, გვარი „ჯულაშვილი“ სიტყვასიტყვით „ოსის შვილად“ ითარგმნებო (!).

ვლადიმირ მიკუშევიჩი და ანდრეი ვოზნესენსკი სიტყვაში „ოსი“ (осетин) ჭკრეტენ მანდელშტამის ფარულ ხელმოწერას („ოსიპ“), და სხვ. (ვინიცი).

* * *

მაგრამ საიდან „ამოხაპა“ მანდელშტამმა ამ მგზნებარე ინვექტივისათვის ოსური მოტივი?

ი. ვინიცკის აზრით, ამის წყარო შესაძლოა იყოს მე-19-20 სს. რუსული ეთნოგრაფიული იკონოგრაფია. ჯერ კიდევ 1890 წელს დაცულ დისერტაციაში ამოიკითხავთ: „ოსები უკვე მთელი საუკუნეა მიეკუთვნებიან მთიელებს ანუ იმ პირობებში ცხოვრობენ, რომლებიც განსაკუთრებით განაწყობს გულმკერდს მძლავრი სასუნთქი ექსკურსიებისადმი; ამის შედეგად, მკერდის პერიმეტრი თანდათანობით იზრდება“ (გილჩენკო 1892). თუმცა, ცნობილია, რომ სტალინი არც ზორბა ყოფილა და არც ათლეტური გარეგნობით გამოირჩეოდა!

ამ წყაროდ შესაძლოა გამოდგეს მ. ჯავახიშვილის 1924-25 წწ.-ში გამოქვეყნებული რომანი „ჯაყოს ხიზნებიც“. მკვლევარი მიუთითებს, რომ 1924 წელს ხელისუფლებამ ჩაახშო ანტისაბჭოთა აჯანყება. მე კი დავუმატებ, რომ 1929 წელს რომანი რუსულად დაიბეჭდა ჯერ თბილისში, შემდეგ – მოსკოვში.

ტექსტი მართლაც შეიცავს იმ მარკერებს, რომელთა ექოც შესაძლოა მოგვესმას მანდელშტამის ეპიგრამაში: მოძალადე და მედროვე ჯაყო ჯივაშვილი და მისი ნათესავები მთიდან ჩამოსულან – მთიელები არიან; ჯაყოს „პირსახე და ხელებიც მუდმივ ზეთით გაჰპოხვია“, „თავით ფეხამდე ქონშია ამოვლებული“, „ტაბიკის თითები“, „ქონიანი თათი“, „ოფლიანი თითი“, „ადლიანი მკერდი“, „ბალიშივით ამოგდებული“ თუ „ბალიშისოდენა მკერდი“ აქვს, და ა.შ. (ჯავახიშვილი).

ვინიცკი იხსენებს „ჩაკლული სულის“ ერთ პასაჟს, როგორც გრიგოლ რობაქიძის „ოსურ თეორიას“ სტალინის „ბიოლოგიური საიდუმლოს“ ასახსნელად. აქ მართლაც წერია, რომ მამამისი ოსი იყო. და კიდევ: სტალინი მხოლოდ იმდენად იყო ქართველი, რამდენადაც საპირისპირო პოლუსი იყო ქართველობისა (რობაქიძე 2017: 129).

ფაინა ბააზოვამ 1978 წელს ისრაელში გამოაქვეყნა მემუარი „ტანკები ბავშვების პირისპირ“, რომელშიც 1920-30-იანი წწ.-ს ქართული საზოგადოებრივი აზრიც მიმოიხილება: 1924 წლის აჯანყების ჩახშობის შემდეგ კარგა ხანს ხალხიც და ინტელიგენციაც სახელ „სოსო ჯუღაშვილს“ ზიზღით წარმოთქვამდა. ალბათ ამან განაპირობა მწერალ მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის ერთ-ერთი გმირის, ოსი ჯაყოს – უხეში, ცბიერი და გაუნათლე-

ბელი ავანტიურისტისა და მოძალადის – პოპულარობა, რომელსაც ბევრი სტალინს ამსგავსებდაო (ბააზოვა 1978: 198).

იმასაც ამბობდნენ, თითქოს ე.წ. „ოსური მითი“ ტროცკის გავრცელებინოს. ყოველ შემთხვევაში, მისი წიგნი სტალინზე 1938-40 წწ.-ში იქმნებოდა ანუ ეპიგრამის დაწერიდან – საკმაოდ გვიან.

1935 წელს გამოიცა ბორის სუვარინის (1895-1984) – ებრაული წარმოშობის ფრანგი მწერლისა და პოლიტიკური მოღვაწის, ანტი-სტალინელი კომუნისტის კაპიტალური ნაშრომი – „სტალინი. ბოლშევიზმის ისტორიის ნარკვევი“, თუმცა წიგნზე მუშაობა 1930 წელს დაუწყია.

ეპიგრამის დაწერამდე ერთი წლით ადრე, 1932 წელს, ბერლინს გადახვეწილ ქართველ მენშევიკს, იოსებ ირემაშვილს (1879-1944), გორის სასულიერო სასწავლებელშიც და თბილისის სასულიერო სემინარიაშიც სტალინის თანამოსაგრეს, გერმანულ ენაზე გამოუქვეყნებია წიგნი „სტალინი და საქართველოს ტრაგედია“.

თუმცა ყოველივე ამას ისევ ტროცკის წიგნით ვიგებთ. ტროცკი წერს, რომ პარიზში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტები სტალინის ფრანგული ბიოგრაფიის ავტორს, სუვარინს, არწმუნებდნენ, იოსებ ჯუღაშვილის დედა ქართველი კი არა, ოსი იყო და მის ძარღვებში მჩქეფარე სისხლს მონგოლოურიც შესზავებოდაო. ამის საპისპიროდ, – დასძენდა ტროცკი, – ვინმე ირემაშვილი ამტკიცებს, დედამისი წმინდა სისხლის ქართველი იყო, მამა კი – ოსი, „უხეში, გაუთლელი ნატურა, როგორც – ყველა ოსი, კავკასიის მაღალ მთებში რომ ცხოვრობდნენო“ (ტროცკი 1996: 18-48).

ეს ირემაშვილისეული პასაჟის ქართული თარგმანია: „ბესო – ბესარიონი... ეროვნებით ოსი იყო. თავზე რუსული ქუდი ეხურა და, კავკასიაში მცხოვრები ყველა ოსივით, მძიმე, მოუქნელი ბუნებისა გახლდათ“ (ირემაშვილი 2006: 22).

ტროცკი სტალინის ოსური წარმომავლობით ხსნიდა თავისი მთავარი მტრის ხასიათს: „ოსებს შურისძიებისა და სამაგიეროს გადახდის გრძნობა გამოარჩევს. ისინი ჯერ კიდევ მისდევენ (სტალინის ყმაწვილობაშიც!) სისხლიანი შურისძიების ჩვეულებას, რომელიც თაობიდან თაობას გადაეცემა. სტალინმა ეს ჩვეულება მაღალი პოლიტიკის სფეროებში გადმოიტანა“.

მანამდე კი, თითქოს გრიგორი ზინოვიეცს ეთქვას: ის სისხლიანი ოსია, რომელმაც არ იცის, რა არის სინდისიო (ვინიცკი)

1930-იანი წლების პირველ ნახევარში „ოსური მოტივი“ აღწევს საიდუმლო ანტისაბჭოთა პოეზიაში, რომელშიც უკვე მოეკიდებინა ფეხი სტალინის თემას.

აი, ერთი მაგალითი:

„А кто ж ведет страну к провалу,
Кто налагает карантин,
Детей толкает в пасть к Ваалу?
Почтенный Сталин — осетин“.

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი ამ სტრიქონების ავტორად ალექსეი რეპინს – დიდი მხატვრის ნათესავს მიიჩნევდა (ანდრეევსკი 2018: 85).

* * *

საბოლოოდ, შესაძლოა ფრთხილი მოსაზრების გამოთქმა იმის თაობაზე, რომ არარუსების მიმართ არც თუ დიდად კეთილგანწყობილ მანდელშტამს ეგებ სურდა, სტალინის ველურობასა და არაცივილიზებულობაზე ანუ არარუსობაზე მიეთითებინა. ის სტალინის სისასტიკეს ალბათ „მთიელისთვის“ ნიშანდობლივი დაუნდობელი ხასიათით ხსნიდა (და ეგებ ნაკლები მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს, ეპიგრამაში „ოსი“ წერია, თუ – „ქართველი“!). ამას უნდა ემსახურებოდეს ტექსტის საერთო პათოსიკა და მისი „შეკმაზვაც“ „მთიელითა“ და „ფართომკერდიანი ოსით“. ამის მეტ საშუალებას იძლეოდა ფორმად ეპიგრამის შერჩევაც ანუ ისეთი სატირული ნაკვესისა, რომელიც ვისამე ან რისამე განსაქიქებლად ითხზებდა. ცხადია, პოეტს აქვს ამის უფლება, თუმცა, ჩემი აზრით, კიდევ ერთხელ დასტურდება მანდელშტამის, როგორც ადამიანის, მიკერძოებულობა.

უფრო ზოგადად, ეს შემთხვევა იმას ავლენს, რა რადიკალურად დასშორებია ერთმანეთს კულტურისა და პოლიტიკის გზებიც, ინსტრუმენტებიცა და მიზნებიც: როცა კულტურა ცდილობს, პოლიტიკა კათარსის დაუქვემდებაროს, სახელმწიფო ტერორს იმარჯვებს.

და ეს უნივერსალური კონსტანტაა: მანდელშტამი ისე მოიქცა, როგორც პოეტი უნდა მოქცეულიყო, და სახელმწიფოც ისე მოექცა მას, როგორც ექცევა ხოლმე პოეტებს – განდევნა ის.

დამოწმებანი:

ანდრეევსკი 2018: Андреевский Г. В. Повседневная жизнь Москвы в Сталинскую эпоху 1920-1930-е годы. Москва: издательство „Молодая гвардия“, 2018.

ბააზოვა 1978: Баазова, Ф. *Танки против детей*, журнал Время и мы, 30, 1978, EBook 2010, https://vtoraya-literatura.com/pdf/vremya_i_my_030_1978.pdf

ბოგატიროვა 2019: Богатырева, С. Серебряный век в нашем доме. Москва: издательство АСТ, 2019.

ბორევი 1990: Сталиниада. Советский писатель, Москва: 1990.

გილჩენკო 1892: Гильченко Н. В. *Антропологический очерк осетин*. Протоколы заседаний Рус. антропол. о-ва при Петербург, ун-те за 1890-1891 гг. СПб., 1892.

ვინიცი 2020: Веницкий, И. *Почему Мандельштам, чтобы оскорбить Сталина, назвал его осетином*. 14 октября 2020, <https://gorky.media/context/pochemu-mandelstam-chtoby-oskorbit-stalina-nazval-ego-osetinom/>

ზორინი 2002: Зорин, Л. *Юпитер*. Москва: издательство „Aegitas“, 2002.

ირემაშვილი 2006: ირემაშვილი, ი. *სტალინი და საქართველოს ტრაგედია. უცნობი ირემაშვილი*. თბილისი: შპს „ფავორიტი“, 2006.

მანდელშტამი 2014: Мандельштам, Н. *Собрание сочинений в двух томах*, т.1. «Воспоминания» и другие произведения (1958-1967). Екатеринбург: издательство „Гонзо, при участии Мандельштамовского Общества“, 2014.

მანდელშტამი 2019: Мандельштам Н. *Нельзя держать людей в ватной коробке*. 2019-07-31, <https://philologist.livejournal.com/11056087.html>

მანდელშტამი 1994: Мандельштам, О. *Собрание сочинений в четырех томах*, т. III. Москва: издательство „арт-бизнес-центр“, 1994.

მაქსიმენკოვი 2003: Максименков Л. „Очерки номенклатурной истории советской литературы (1932–1946). Сталин, Бухарин, Жданов, Щербаков и другие“. *Вопросы литературы*. 2003. № 4.

ნერლერი 2010: Нерлер, П. *«Слово и «Дело» Осипа Мандельштама*. Книга доносов, допросов и обвинительных заключений. Москва: издательство „Петровский парк“, 2010.

პანოვა ... 2020: Панова, Л., Жолковский, Ал. *Он мастер, мастер, больше, чем мастер. Еще раз о стихотворении Мандельштама «мы живем, под собою не чуя*

страны...», 1 июня, 2020, <https://www.colta.ru/articles/literature/24565-aleksandr-zholkovskiy-lada-panova-my-zhivem-pod-soboyu-ne-chuya-strany?page=8>

რობაქიძე 2017: რობაქიძე, გ. *ჩაკლული სული*. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2017.

სარნოვი 2018: Сарнов, Б. *Случай Мандельштама*. 27 декабря 2018, <https://le-chaim.ru/academy/88315/>

ტროცკი 1996: Троцкий, Л. *Сталин*. Т. 1. Москва: издательство „Терра“, 1996.

უნებეაუნი 1989: Унбегаун, Б. О. *Русские фамилии*. Москва: издательство „Прогресс“, 1989.

შენიშვნები ... 1981: *Заметки о пересечении биографий Осипа Мандельштама и Бориса Пастернака. Память*. Исторический сборник. Париж: 1981.

ჯავახიშვილი: ჯავახიშვილი, მ. *ჯაყოს ბიზნები*. http://www.nplg.gov.ge/ebooks/authors/mikheil_javakhishvili/jayos%20xiznebi.pdf

David Maziashvili

Georgia, Tbilisi

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Marijan and Joyce from Aleksidze’s Room

Summary

During the COVID-19 pandemic in 2020, the premieres of two choreographic video performances took place in the Georgian virtual space. One was Marijan’s Room, which told the story of one of the first female Georgian poets, Marijan (Mariam Tkemaladze-Aleksidze). The other, Lucia’s Room, was about Lucia Joyce, daughter of great Irish writer James Joyce.

No doubt, the title of the video performances would remind you of *A Room of One’s Own*, an essay by Virginia Woolf, but contemporary Georgian Artist Mariam Aleksidze, through the synthesis of words, poetry, music and movement, made the works by Marijan and Joyce speak the language of contemporary choreography from her own room.

Key words: Marijan, Woolf, Joyce, Mariam Aleksidze.